

جایگاه اقتصادی مناطق شهری و تاثیر آن بر ابعاد پایداری (مورد مطالعه: شهر چابهار)

حسین کیخایی

گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد بین الملل چابهار، دانشگاه آزاد اسلامی، چابهار، ایران

غلامرضا میری^۱

گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

مریم کریمیان بستانی

گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۱۴

چکیده

امروزه جایگاه اقتصادی شهرها، آینده شهرها و آینده اقتصادی جهان بخصوص جهان در حال توسعه را رقم می‌زند. عوامل و متغیرهای اقتصادی، تاثیر عمده در شکل‌گیری و فرم شهر، تعیین ویژگی‌های کالبدی، اندازه، وسعت و... شهر دارند. آگاهی و اطلاع از ساختمان و طرز کار اقتصاد یک شهر، برای برنامه‌ریزی‌ها در هر سطح اعم از شهری، منطقه‌ای و کشوری و تجزیه و تحلیل استفاده از زمین ضرورت دارد. در این راستا هدف پژوهش حاضر تحلیل جایگاه اقتصادی شهر چابهار و تاثیر آن بر ابعاد پایداری (اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و فضایی و بهداشتی و درمانی) در نواحی شهری می‌باشد. رویکرد حاکم بر فضای تحقیق کیفی و کمی و نوع تحقیق کاربردی است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از مدل‌های موريس ديوييس و ترکیبی چند معیاره Fuzzy TOPSIS استفاده شد. نتایج مدل موريس ديوييس نشان داد، نواحی (یک و چهار) با ضریب‌های به دست آمده بین ۰/۵ تا ۰/۸، در گروه نواحی پایداری متوسط و نواحی (دو و سه)، ضریب‌های بالاتری را به خود اختصاص داده و در گروه پایداری زیاد قرار گرفته‌اند. در نهایت نتایج مدل تاپسیس فازی نشان داد، در بین ناحیه‌های مورد مطالعه در شهر چابهار، ناحیه ۲ با فاصله از حل ایده آل ۲/۸۰، فاصله از حل ضد ایده آل ۲/۷۹، و شاخص شباهت ۰/۶۷، بالاترین میزان تاثیر را از جایگاه اقتصادی چابهار به خود اختصاص داده است.

کلمات کلیدی: جایگاه اقتصادی، مناطق آزاد، توسعه پایدار، ابعاد توسعه، چابهار

مقدمه

پس از انقلاب صنعتی، تحولات اجتماعی و اقتصادی، نظام سکونتگاه‌های انسانی را به شدت تحت تاثیر قرار داده و در فضایی لجام گسیخته و بدون برنامه و تا اندازه‌ای متاثر از مهاجرت شدید و بی‌برنامه روستایی، مدیریت شهری را در ارایه خدمات عمومی با مشکل روبرو ساخته است (وارثی، ۱۳۸۷: ۱۴). کاستی‌های ارائه خدمات در شهر، ضریب برخورداری را کاهش داده و سبب بروز نوعی بیم و عدم اطمینان می‌شود. زندگی در شرایط عدم اطمینان و محرومیت، زیاده طلبی و تحقق آن را از راه‌های غیرقانونی و نامشروع ترویج داده و در نتیجه نظم و نسق اجتماعی لازم برای زندگی جمعی را در هم می‌ریزد (رهنمایی و شاه حسینی، ۱۳۸۹: ۲۶). امروزه اغلب مردم این احساس عمومی را دارند که مناطق شهری نامطلوب و نامناسب برای زندگی و فعالیت می‌باشد. زیرا افزایش جمعیت و رشد شتابان شهرنشینی در دهه‌های گذشته آثار سویی را به دنبال داشته است، که از آن جمله می‌توان به توزیع کالبدی ناموزون شهرها، ایجاد محلات حاشیه‌ای، فقر و افت استانداردهای زندگی، کمبود مراکز خدماتی می‌توان اشاره نمود (صالحی و منصور، ۱۳۸۳: ۲). بنابراین، برای جبران این کاستی‌ها، اکثر کشورهای در حال توسعه، به احداث یک یا چند منطقه آزاد مبادرت کرده‌اند. هدف از ایجاد این مناطق، فراهم کردن شرایط مناسب به منظور افزایش تولید و صدور کالاهای صنعتی از طریق جذب سرمایه‌های خارجی، ایجاد اشتغال، کسب درآمد ارزی، افزایش در توریسم، تامین مواد اولیه و قطعات مورد نیاز صنایع، برقراری پیوندهای صنعتی با داخل کشور، رشد، رفاه اقتصادی و مادی مناطق و سپس منافع ملی است (رهنمود، ۱۳۸۹: ۴۶). در واقع این یکی از اهداف چنین مناطقی توسعه اقتصادی ملی (کامران، ۱۳۸۱)، و جذب سرمایه خارجی به طور مستقیم است (Yeung et al, 2009: 226). این مناطق، نه تنها با اهداف اقتصادی و رشد اقتصادی، طراحی و ایجاد می‌شوند بلکه ابزاری برای توسعه اقتصادی تلقی می‌شوند (Rohne, 2013: 27) است. این مناطق دارای دو نوع مزایای اصلی و مهم هستند، یکی مزایای مستقیم اقتصادی از قبیل: ارتقای مهارت‌ها، زمینه‌سازی و آمایش برای اصلاحات اقتصادی گسترده‌تر، انتقال فناوری، تنوع صادرات، بهبود بهره‌وری شرکت‌های داخلی و دیگری مزایای غیرمستقیم مانند: درآمد ارز خارجی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، اشتغال زایی، درآمد دولتی و رشد صادرات (لطیفی و قائم پور، ۱۳۹۵: ۱۸۹). ولیکن یکی از مسائلی که در مقوله اقتصاد این مناطق می‌توان پرداخت، مسئله توسعه پایدار شهری می‌باشد. مفهومی که در سال‌های اخیر وارد ادبیات توسعه شده است. این مفهوم بر این حقیقت استوار است که سطح استانداردهای اولیه‌ی زندگی انسان را بدون دخالت و تصرف بیش از حد در منابع اولیه‌ی طبیعی و تغییر و تخریب محیط زیست که متعلق به همه انبای بشر است، افزایش دهد (لطیفی، ۱۳۸۲: ۱۵). در واقع پیدایش مفهوم توسعه پایدار در پاسخ به رشد منطقی را باید آگاهی تازه‌ای نسبت به مسائل جهانی محیط زیست و توسعه دانست که تحت تاثیر فرایندهای توسعه انسانی و اقتصادی، مسائل زیست محیطی، افزایش جمعیت و تغییرات ساختار سیاسی قرار گرفته است (Nader et al, 2008: 188). امروزه بیش از نیمی از مردم جهان در شهرها زندگی می‌کنند، و از یک سو شهرها به عنوان کانونهای توسعه اجتماعی، اقتصادی و فضایی به شمار می‌روند (Varol et al, 2011: 1). از سوی دیگر شهرها مناسب‌ترین مکان‌هایی

هستند که مسائل و مشکلات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی در آن‌ها پدید می‌آید (Conelly, 2007: 259). بنابراین مظاهر اصلی توسعه و دست آوردهای اعم از منفی و مثبت آن عمدتاً در شهرها اتفاق می‌افتد. در واقع بحث از پایداری و توسعه پایدار بدون توجه به شهرها و شهرنشینی بی معنا خواهد بود. شهرها به عنوان عامل اصلی ایجاد کننده ناپایداری در جهان به شمار می‌روند و در واقع پایداری شهری و پایداری جهانی هر دو مفهومی واحد هستند (حسین زاده دلیر و همکاران، ۱۳۸۸: ۲). در واقع توسعه پایدار امری است که امروزه تمامی کشورهای جهان از جمله ایران سعی در دستیابی به آن را دارند. یکی از مهمترین مصادیق توسعه پایدار، توسعه اقتصادی می‌باشد. چرا که دستیابی به سایر جوانب توسعه از جمله اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی و ... بدون توجه به توسعه اقتصادی امری امکان ناپذیر و بی نتیجه است. از این رو شهرهای با برند اقتصادی راه را برای رسیدن به این امر مهم هموار می‌کنند. یکی از مناطقی که در طول چند دهه گذشته توسعه فضایی و اقتصادی خارج از برنامه به خود دیده است، شهر بندری چابهار در جنوب استان سیستان و بلوچستان می‌باشد، اقتصاد شهر چابهار متأثر از عوامل مختلفی می‌باشد، از جمله این عوامل: بندر آزاد تجاری چابهار می‌باشد، منطقه آزاد تجاری صنعتی چابهار مزایای فراوانی (مانند برخورداری از معافیت بر درآمد و دارایی ۱۵ ساله و بسیاری از معافیت‌ها و مزایای گمرکی و بازرگانی و سرمایه‌ای) وضع شده است. جدا از اینها این منطقه، مزیت‌های کلی دیگری نیز دارد، مانند: نزدیک‌ترین و آسانترین راه دسترسی به آبهای آزاد برای کشورهای آسیای میانه و افغانستان (بنا بر نظر سازمان ملل، چابهار یکی از مهمترین راه‌های کریدور شرق-غرب و جنوبی‌ترین راه این کریدور است)، اتصال به خشکی و سرزمین مادر که هزینه‌های تخلیه و بارگیری را به مانند قشم و کیش ندارد، برخورداری از دو اسکله شهید کلانتری و اسکله شهید بهشتی با گنجایش حدوداً ۷۰ هزار تن، دسترسی به فرودگاه بین‌المللی کنارک و جاده‌های مواصلاتی، وجود انواع تسهیلات و مزایا برای سرمایه‌گذاری و بازرگانی و ... که همگی نشان از جایگاه اقتصادی خاص شهر چابهار دارد. عامل دیگر تاثیرگذار در اقتصاد شهر چابهار، گردشگری می‌باشد، در واقع شهر چابهار با توجه به پتانسیل‌های بالای گردشگری (طبیعی و انسانی)، و وجود جاذبه‌های فرهنگی و اجتماعی، موقعیت تفریحی و گذران اوقات فراغت ناشی از وجود دریا و تاسیسات تفریحی موجود در اسکله و سواحل شهر، سبب جذب گردشگران محلی و غیرمحلی و در نتیجه رونق و توسعه شهر شده است. که برنامه‌ریزی و توجه به این گنجینه پتانسیل‌های توریستی می‌تواند، چابهار را به عنوان یکی از قطب‌های توریستی استان سیستان و بلوچستان و کشور تبدیل کند، به طوری که گردشگری می‌تواند به عنوان راهکاری اساسی جهت ارتقاء ابعاد متنوع اشتغال زایی در شهر چابهار عمل نماید. همچنین بهره‌برداری بهینه از امکانات و ظرفیت‌های موجود شهر چابهار جهت تولید و نوآوری در بخش کشاورزی و شیلات، ارتباط چند وجهی حمل و نقل از طریق هوا، زمین و دریا، دسترسی به مصالح ساختمانی و معادن و غیره، همگی از جمله عوامل تاثیرگذار در اقتصاد شهر چابهار می‌باشند، بنابراین با توجه شرایط خاص منطقه و با تاکید بر اینکه بسیاری از برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه از توسعه اقتصادی به عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند، لذا با تاکید

پتانسیل‌های اقتصادی منطقه و با برنامه‌ریزی اصولی می‌توان، توسعه پایدار شهر چابهار، و در نهایت توسعه پایدار منطقه‌ای را شاهد باشیم.

مسأله‌ی اساسی در این پژوهش جایگاه اقتصادی چابهار بر توسعه ابعاد پایداری (اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و فضایی و بهداشتی و درمانی) در نواحی شهری می‌باشد. با آگاهی از روند رشد، تعادل، افزایش و یا کاهش در فعالیت‌های اقتصادی، طراحان و برنامه‌ریزان شهری بهتر خواهند توانست معیارهایی بیابند که راهنمای آنان در تعیین پایداری در ابعاد مختلف توسعه باشد. این پژوهش با مبنا قرار دادن اصل اقتصاد و تاثیرگذاری آن بر ابعاد پایدار شهری در پی ایجاد یک برنامه‌ریزی بلند مدت جهت دستیابی به توسعه پایدار شهری در چابهار می‌باشد. هدف از انتخاب روش تحقیق، بهبود عملیات مربوط به تحقیق در مسائل و جریاناتی است که به گونه‌ای مرتبط به تحقیق می‌باشد. منظور از روش تحقیق، چهارچوب کلی پژوهش جغرافیایی و منظور از مهارت روش خاص جمع-آوری و پردازش داده‌ها است. تحقیق در این پژوهش از نوع کاربردی می‌باشد. با توجه به خصوصیات و ویژگی-های موضوع مورد مطالعه، از روش‌های متداولی که در مطالعات علوم انسانی مطرح است استفاده شده است. این تحقیق از لحاظ هدف بنیادی-کاربردی و از نظر روش کار "توصیفی-تحلیلی" می‌باشد. روش گردآوری داده‌ها در پژوهش حاضر مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای، اسنادی و میدانی (پرسشنامه) است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل شهروندان شهر چابهار می‌باشد. در این پژوهش برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است. لذا با توجه به جمعیت شهر چابهار در سرشماری سال ۱۳۹۵ (۱۰۶۷۳۹ نفر) که با استفاده از فرمول کوکران (۳۸۲) نفر به عنوان جامعه نمونه تعیین شد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از مدل‌های موريس دیویس و ترکیبی چند معیاره Fuzzy TOPSIS استفاده شد.

مبانی نظری

در باب موضوعه مورد پژوهش مطاعات زیادی در داخل و خارج کشور صورت گرفته است که در ذیل به تعدادی از آنها اشاره خواهد شد. ثانوی و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی به بررسی اثرات گسترش حریم شهر بر توسعه اقتصاد شهری بهشهر، پرداخته‌اند. یافته‌های حاصل از این تحقیق نشان داد که گسترش حریم شهر بر مولفه‌های خود اعم از اقتصاد زمین شهری، اصولی بودن گسترش حریم، نابودی زمین‌های کشاورزی، حفظ چشم‌اندازهای توریستی و در کل به توسعه اقتصاد شهری تاثیر مثبتی گذاشته است. ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی به بررسی اکوتوریسم و جایگاه آن در اقتصاد شهری شهر پاوه، پرداخته‌اند. نتایج نشان داد شرایط زیرساختی گردشگری شهرستان پاوه در حال حاضر نمی‌تواند به توسعه گردشگری شهرستان پاوه منتهی گردد و باید با ارائه خدمات زیربنایی بیشتر به توسعه گردشگری اندیشید و شرایط اقتصادی حاصل از توسعه گردشگری خوب نبوده است و باید در این زمینه برنامه‌ریزی‌های اساسی ایجاد گردد تا بتوان از قبل توسعه گردشگری به توسعه اقتصادی منطقه نائل شد. احمدرش و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی به بررسی کیفی بازنمایی پیامدهای اقتصاد مرزی در زندگی مرزنشینان کردستان پرداخته‌اند. نتایج نشان داد سیاست‌های اقتصادی در مناطق مرزی از لحاظ اشتغال سهم مساوی

به همه نداده است و بیشتر افراد دارای نفوذ و قدرت از آن سهم برده اند. هادیانی و رحمانی (۱۳۹۵)، در پژوهشی به تحلیل اثرات منطقه آزاد تجاری صنعتی چابهار بر ابعاد اقتصادی و فیزیکی شهر چابهار پرداخته‌اند. نتایج نشان داد دیدگاه شهروندان چابهار براساس طیف لیکرت نسبت به وضعیت فیزیکی و اقتصادی شهر چابهار در قبل و بعد از ایجاد منطقه آزاد تجاری صنعتی بیانگر این می‌باشد که میانگین میزان گسترش فیزیکی از $\frac{2}{4}$ به $\frac{3}{8}$ ، خدمات شهری از $\frac{2}{04}$ به $\frac{3}{01}$ و اشتغال و درآمد از $\frac{1}{9}$ به $\frac{3}{2}$ ، افزایش داشته است. عزتی و شکری (۱۳۹۱)، در پژوهشی به بررسی جایگاه چابهار در ترانزیت شمال جنوب و نقش آن در توسعه شهرهای همجوار پرداخته‌اند. نتایج نشان داد با توسعه و گسترش منطقه آزاد اقتصادی چابهار ضمن اشتغال زایی سبب جذب و مهاجرت جمعیت جویای کار به منطقه و افزایش جمعیت شده، و با بهره‌گیری از امکانات مساعد طبیعی به همراه جاذبه‌های یک شهر بندری و تجاری می‌تواند سالیانه جمع‌کثیری از گردشگران داخلی و خارجی را به این شهر جذب نموده و سبب توسعه و پیشرفت منطقه شود. لوسوا و فارنی گایاب (۲۰۲۰)، در پژوهشی به بررسی چارچوب روش شناختی برای اجرای اقتصاد محور در سیستم‌های شهری پرداخته‌اند. در این پژوهش پس از بررسی ادبیات و تجزیه و تحلیل مطالعات موردی خاص در مورد اجرای اقتصاد مدور شهری، یک روش چهار مرحله‌ای ارائه می‌شود که در آن هر سرزمین به منظور شناسایی و انتخاب ابتکار عمل با توجه به بیشترین پتانسیل برای اقتصاد خود آن را انتخاب می‌کند. اقدامات لازم برای اجرای طرح‌های انتخاب شده در نهایت در یک نقشه راه خلاصه می‌شود. جین وانگ (۲۰۱۳)، در پژوهشی به بررسی تأثیر اقتصادی مناطق ویژه اقتصادی؛ نمونه موردی شهرداری چینی پرداخته‌اند. نتایج نشان داد استان کردستان با توجه به پتانسیل‌ها و مزیت‌های نسبی خود، می‌تواند به عنوان یکی از گزینه‌های مناسب ایجاد مناطق آزاد تجاری، نقش قابل ملاحظه و موثری را به منظور حضور موفقیت آمیز کشور در عرصه تجارت جهانی و کمک به توسعه کشور ایفا نماید. دوداس و وایب‌هاو (۲۰۱۱)، در پژوهشی به بررسی برنامه‌ریزی برای مناطق ویژه اقتصادی: یک چشم‌انداز منطقه‌ای پرداخته‌اند. نتایج نشان داد این مناطق مسئول ایجاد اشتغال از طریق توسعه صنعتی همراه با دیگر اهداف احیای صنایع جانبی، حل مشکلات مسکن، سرعت بخشیدن به رشد اقتصادی، توسعه زیربنایی و غیره پرداخته‌اند.

توسعه به عنوان پروژه جهانی و بر اساس استانداردهای بانک جهانی عبارتست از تغییر ساختاری از اقتصاد مبتنی بر تولید (شاکری، ۱۳۸۳)، و فرآیند تدریجی در پیشرفت موقعیت بشر که شامل انجام فعالیت برای رسیدن به رشد مادی و تکامل اجتماعی در طول زمان می‌باشد (Riddell, 2004: 29). هدف اصلی توسعه، حذف نابرابری‌هاست و بهترین مفهوم توسعه، رشد همراه با عدالت اجتماعی می‌باشد (قرخلو و حسینی، ۱۳۸۵: ۱۵۸). توسعه مفهوم تداوم رشد اقتصادی، رشد سریع و ممتد سرانه واقعی، همگام با پیشرفت جامعه است (زیاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۵).

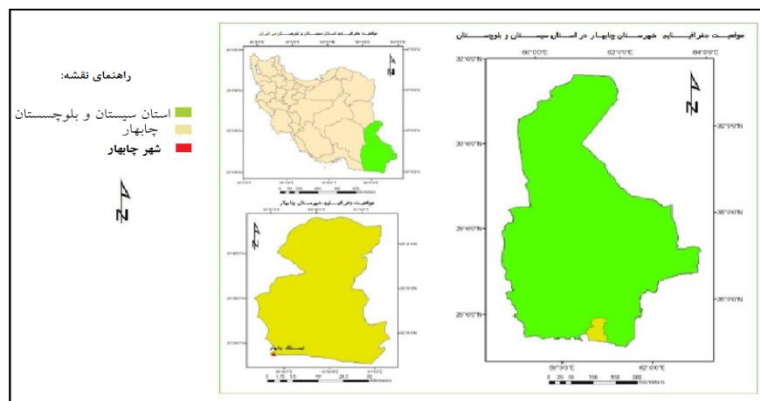
امروزه یکی از ابزارهای مؤثر کشورها در جهت رشد و توسعه اقتصادی خود انتخاب کرده‌اند، تأسیس بنادر است به نحوی که، در فرآیند توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها، همبستگی مستقیمی بین توسعه بنادر و دستیابی به نرخ رشد اقتصادی بالاتر وجود دارد. بنادر از جمله عوامل تسریع در فرآیند توسعه اقتصاد ملی و منطقه‌ای و یکی از حلقه‌های اصلی حمل‌ونقل دریایی و مبادی ورود و خروج کالا هستند و در سراسر جهان به‌عنوان عاملی راهبردی برای کشورها به شمار می‌آیند (جعفری، ۱۳۹۸: ۴).

در کشور ما نیز ایجاد بنادر به عنوان عاملی برای توسعه صادرات، ایجاد اشتغال و ارتقاء جایگاه اقتصادی کشور مورد توجه سیاست‌گذاران بوده است. در این راستا، در حال حاضر ۱۳ بندر اصلی در کشور وجود دارد که از جنوب شرقی استان سیستان و بلوچستان در کرانه دریای عمان و اقیانوس هند قرار گرفته است.

شهر بندری چابهار مرکز اداری شهرستان چابهار، در استان سیستان و بلوچستان در جنوب شرق کشور و در ساحل خلیج چابهار واقع شده است. اساس اقتصاد این ناحیه مبتنی بر فعالیت‌های صید و صیادی و تجارت بوده، اگر چه فعالیت‌های تجاری در ناحیه از سابقه زیادی برخوردار بوده است، اما تا قبل از جنگ تحمیلی، چابهار چندان مورد توجه نبوده است. بعد از جنگ و به دلیل ناامن شدن بنادر غربی کشور، چابهار مورد توجه قرار گرفته و در آن طرح‌های زیادی اجرا شده است مثل بنادر صیادی، تجاری و نیز طرح‌های دیگر می‌باشد. فعالیت منطقه آزاد موجب جذب برخی سرمایه‌گذاری‌ها و افزایش جمعیت شهر چابهار شده است (افراخته، ۱۳۸۳: ۲۴). در واقع این منطقه به پیشانی رونق جنوب شرق کشور لقب گرفت (هادیانی و رحمانی، ۱۳۹۵: ۲۴). برند اقتصاد شهر چابهار به مرور بر توسعه پایدار شهر چابهار در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی) تأثیرات زیادی داشته است. از سویی منطقه تجاری چابهار با هدف تحرک اقتصادی در طول سه دهه اخیر می‌تواند خلاء توسعه یافتگی منطقه را تا حدود بسیاری جبران کند، بنابراین آنچه ضرورت انجام پژوهش را موجب شده است سنجش بررسی نقش اقتصادی شهر چابهار در توسعه شاخص‌های پایدار شهری است، در واقع علی‌رغم بیش از سه دهه که از آشنایی در زمینه اقتصاد منطقه به ویژه در حوزه‌های اشتغال، درآمد و... می‌تواند در توسعه شاخص‌های پایدار شهری کارساز باشد.

موقعیت منطقه مورد مطالعه

چابهار از نظر جغرافیایی در ۶۰ درجه و ۳۷ دقیقه درازای خاوری و ۲۵ درجه و ۱۷ دقیقه پهنای شمالی واقع شده است. این شهر از شمال به شهرستان‌های ایرانشهر و نیک شهر، از سوی خاور به پاکستان، از جنوب به دریای عمان و از باختر به شهرستان جاسک محدود می‌گردد. شهرستان چابهار که مرکز آن بندرچابهار است از دو بخش مرکزی و دشتیاری تشکیل گردیده است. علاوه بر مرکز شهرستان چابهار و مرکز بخش دشتیاری (شهر نگور) شهر کنارک در این منطقه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. فاصله هوایی چابهار تا تهران ۱۴۵۶ کیلومتر و فاصله زمینی از طریق جاده ایرانشهر - کرمان ۱۹۶۱ کیلومتر است. فاصله بندر چابهار تا مرکز استان ۷۲۱ کیلومتر می‌باشد.

شکل (۱): موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه در تقسیمات سیاسی استان و منطقه

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

این بندر از لحاظ عرض جغرافیایی هم عرض بندر میامی آمریکا است و متوسط دما در شهرستان چابهار ۲۳ درجه و میانگین آن ۳۴ درجه است (سالنامه آماری سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۷). طبق سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، جمعیت شهر چابهار طبق آخرین سرشماری (۱۰۶۷۳۹ نفر) بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

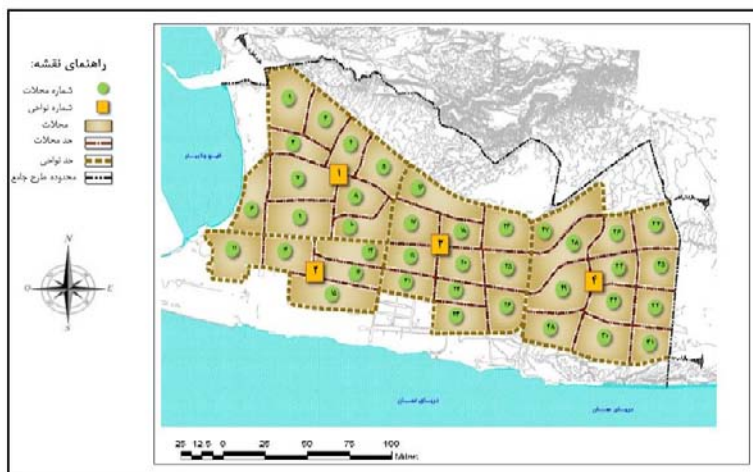
چابهار در ناحیه مکران بلوچستان قرار دارد. مکران و ناحیه ساحلی جنوب شرقی ایران در روزگار مادها به ویژه سلطنت استیاک و یا اشتوویگو (۵۸۵_۵۵۰ ق.م) یکی از ساتراپیهای استان های شرق آن دولت بوده و به نام سرزمین پاریکانیان و جشیان آسیایی از آن یاد شده است (ا. م دیاکونوف. تاریخ ماد ص ۳۲۰ و ۳۸۳) سرزمین مکران از جمله شهرستان چابهار در دوران هخامنشی جز ساتراپی چهاردهم این سلسله بوده است. اما از سابقه شهر نشینی و نحوه پیدایش شهر چابهار اطلاع دقیقی در دست نیست با مطالعه و پژوهش دقیق تاریخی می توان تا حدودی به این زمان دست یافت. براساس شواهد موجود، این شهر بندری پس از متروکه شدن بندر تاریخی تیس نام و اعتبار گرفته است. چابهار از دیر باز به دلیل داشتن موقعیت خاص استراتژیک و شرایط مناسب بندری مورد توجه بود و این خصوصیات آن باعث گردید که پای بیگانگان و قدرت های استعماری به این شهر بندری مهم باز شود این مسئله علاوه بر اقدامات استعماری از سوی بیگانگان باعث بر هم زدن بسیاری از تعاملات فرهنگی اجتماعی چابهار شده است تحولی عظیم که در دوره های گذشته در حوزه اقتصاد و تجارت چابهار و استان رخ داد پیدایش منطقه آزاد تجاری صنعتی چابهار به عنوان محور توسعه استان می باشد (طرح جامع شهر چابهار، ۱۳۹۷).

شهر چابهار از ۴ ناحیه و ۳۸ محله تشکیل شده است. در بین نواحی چهارگانه شهر چابهار ناحیه ۱ با ۴۱۷,۲ هکتار و جمعیت ۳۷۵۱۱ نفر بزرگترین ناحیه شهر محسوب می شود (طرح جامع شهر چابهار، ۱۳۹۷).

جدول ۱. نسبت تراکم جمعیت در نواحی چابهار

نواحی	مساحت (هکتار)	جمعیت	تراکم جمعیتی
ناحیه ۱	۴۱۷,۲	۳۷۵۱۱	۶۷
ناحیه ۲	۲۰۷,۹	۲۰۴۸۰	۵۷
ناحیه ۳	۳۸۵,۴	۳۱۳۷۱	۵۸
ناحیه ۴	۴۷۰,۸	۱۷۳۷۷	۲۷

منبع: طرح جامع شهر چابهار، ۱۳۹۷

شکل (۲): نواحی و محلات شهر چابهار منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۰

یافته‌ها

بررسی پایداری (اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و فضایی و بهداشتی و درمانی) نواحی شهر چابهار با محوریت جایگاه اقتصادی چابهار با استفاده از مدل موريس ديويس

در این قسمت از پژوهش با استفاده از مدل موريس دامنه پایداری و ناپایداری نواحی شهر چابهار با توجه به نقش جایگاه اقتصادی از نظر کلیه گویه‌ها در تمامی ابعاد مورد سنجش و محاسبه قرار گرفت. همانطور که در مدل موريس ديويس بیان شده است، برای تحلیل ماتریس دوم، نواحی مورد بررسی به سه سطح مطلوب، مطلوبیت متوسط، نامطلوب، طبقه بندی شده‌اند.

جدول ۲. میانگین گویه‌ها در ماتریس دوم و ماتریس سوم در بعد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی-فضایی

بعد توسعه پایدار	گویه	میانگین ماتریس دوم (پایداری)	میانگین ماتریس سوم (ناپایداری)
اقتصادی	تقویت پایه‌های اقتصادی (افزایش اشتغال و کاهش بیکاری)	۰/۸۱	۰/۴۲
	کاهش فقر در شهر	۰/۸۷	۰/۴۳
	رشد فعالیت‌های خدماتی	۰/۸۱	۰/۴۵
	افزایش جمعیت فعال در سطح شهر	۰/۷۸	۰/۴۶
	افزایش قیمت مسکن و زمین در شهر	۰/۸۱	۰/۴۳
	امنیت درآمد شهروندان	۰/۸۵	۰/۴۱
	جذب سرمایه‌گذاری خصوصی	۰/۸۲	۰/۴۴
	سرمایه‌گذاری دولت در چابهار	۰/۸۳	۰/۴۴
	تغییر کاربری اراضی در چابهار	۰/۸۳	۰/۴۶
	افزایش تولیدات دامی در چابهار	۰/۸۲	۰/۴۶
	افزایش سطح زیر کشت محصولات کشاورزی	۰/۸۱	۰/۴۴
	افزایش صنعت در چابهار	۰/۸۴	۰/۴۱
	افزایش صنعت در چابهار	۰/۸۵	۰/۴۱
	اجتماعی	سلامت و ثبات خانواده در سطح شهر	۰/۸۱
حمایت اجتماعی در سطح شهر		۰/۸۲	۰/۴۲
اعتماد اجتماعی در سطح شهر		۰/۸۳	۰/۴۴
مشارکت اجتماعی در سطح شهر		۰/۸۴	۰/۴۵
همبستگی و انسجام در سطح شهر		۰/۸۵	۰/۴۶
کاهش واگرایی مذهبی و دینی در سطح شهر		۰/۸۱	۰/۴۴
افزایش همگرایی قومی نژادی در سطح شهر		۰/۸۸	۰/۴۶
میزان عدالت جنسیتی در سطح شهر		۰/۸۳	۰/۴۱
میزان پاسوادی در سطح شهر		۰/۸۴	۰/۴۴
گسترش نظم اجتماعی در سطح شهر		۰/۸۶	۰/۴۸
پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در سطح شهر		۰/۸۴	۰/۴۰
میزان امنیت فردی و عمومی در سطح شهر		۰/۸۵	۰/۴۲
عدالت فضایی		۰/۸۹	۰/۴۳
مکانیابی مناسب زیرساخت‌ها و تجهیزات شهری		۰/۸۸	۰/۴۴
میزان دسترسی به مراکز آموزشی	۰/۸۱	۰/۴۵	
کالبدی-فضایی	توسعه پایدار کالبدی (کاهش حاشیه‌نشینی، فرسودگی کالبدی و...)	۰/۸۲	۰/۴۴
	دسترسی به حمل و نقل مناسب	۰/۸۳	۰/۴۶
	رشد کیفیت مصالح در ساخت و سازها	۰/۸۴	۰/۴۳
	افزایش دسترسی به فضاهای عمومی و سبز	۰/۸۸	۰/۴۴
	افزایش کیفیت راه (معیار اصلی و فرعی)	۰/۸۳	۰/۴۱
	رشد کیفیت بصری فضاهای شهری	۰/۸۰	۰/۴۴
بهداشتی و درمانی	ایجاد شادابی و سرزندگی در فضاهای شهری	۰/۸۳	۰/۴۵
	تعداد مراکز بهداشتی و درمانی فعال در سطح شهر	۰/۸۲	۰/۴۲

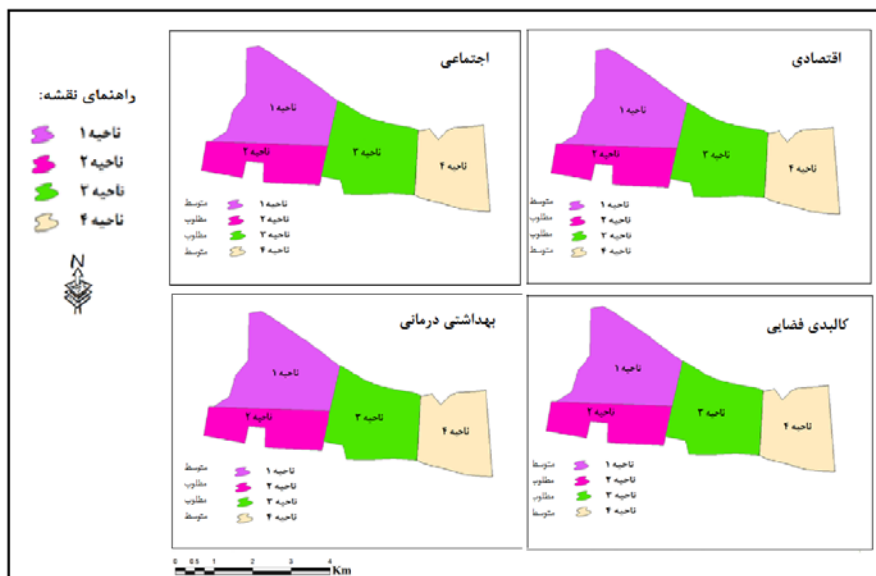
۰/۴۳	۰/۸۱	افزایش تعداد بیمارستان در سطح شهر
۰/۴۴	۰/۸۳	افزایش تعداد پزشک عمومی و متخصص در سطح شهر
۰/۴۵	۰/۸۴	افزایش تعداد پایگاه‌های بهداشتی فعال در سطح شهر
۰/۴۴	۰/۸۴	افزایش تعداد درمانگاه‌های بهداشتی در سطح شهر
۰/۴۶	۰/۸۱	افزایش تعداد مراکز اورژانس در سطح شهر
۰/۴۴	۰/۸۰	افزایش تعداد تخت‌های موسسات بهداشتی در سطح شهر
۰/۴۲	۰/۸۲	افزایش تعداد آزمایشگاه‌های پزشکی در سطح شهر
۰/۴۰	۰/۸۳	افزایش تعداد داروخانه در سطح شهر
۰/۴۱	۰/۸۲	افزایش تعداد دندانپزشک در سطح شهر

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

جدول ۳. وضعیت پایداری اقتصادی نواحی چابهار

بعد توسعه	نواحی	ضریب توسعه	وضعیت پایداری اقتصادی
اقتصادی	ناحیه یک	۰/۶۱	مطلوبیت متوسط
	ناحیه دو	۰/۸۰	مطلوب
	ناحیه سه	۰/۷۶	مطلوب
	ناحیه چهار	۰/۶۴	مطلوبیت متوسط
اجتماعی	ناحیه یک	۰/۶۴	مطلوبیت متوسط
	ناحیه دو	۰/۸۲	مطلوب
	ناحیه سه	۰/۸۳	مطلوب
	ناحیه چهار	۰/۶۳	مطلوبیت متوسط
کالبدی-فضایی	ناحیه یک	۰/۶۵	مطلوبیت متوسط
	ناحیه دو	۰/۸۰	مطلوب
	ناحیه سه	۰/۷۹	مطلوب
	ناحیه چهار	۰/۶۳	مطلوبیت متوسط
بهداشتی و درمانی	ناحیه یک	۰/۶۱	مطلوبیت متوسط
	ناحیه دو	۰/۸۳	مطلوب
	ناحیه سه	۰/۸۴	مطلوب
	ناحیه چهار	۰/۶۵	مطلوبیت متوسط

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

شکل ۳. وضعیت پایداری اقتصادی نواحی چابهار

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

طبق نتایج جدول (۳)، نتایج موريس ديوييس در بعد اقتصادي، اجتماعي و فرهنگي، کالبدی-فضائي و بهداشتی و درمانی در ماتريس نشان داد، نواحی (چهار و یک) با ضریب‌های به دست آمده بین ۰/۵ تا ۰/۸، در گروه نواحی پایداری متوسط قرار گرفته‌اند، و نواحی (دو و سه)، ضریب‌های بالاتری را به خود اختصاص داده است و در گروه پایداری زیاد قرار گرفته‌اند. همچنین نتایج جدول (۲)، گویای پایداری تمامی گویه‌های توسعه پایدار در شهر چابهار با محوریت جایگاه اقتصادی چابهار می‌باشد.

رتبه‌بندی نواحی شهر چابهار با تاکید بر تاثیرپذیری از جایگاه اقتصادی چابهار در ابعاد توسعه پایدار با استفاده

مدل Fuzzy TOPSIS

در این بخش به رتبه‌بندی نواحی شهر چابهار به صورت کلی با استفاده مدل تاپسیس فازی پرداخته شود. سئوالات از چند متخصص در حیطه موضوع پژوهش در چهار ناحیه پرسیده شد و در جداول ذیل پاسخ‌ها بر اساس متغیر-های زبانی برای ارزیابی ناحیه‌ها آورده شده است.

جدول ۴. رتبه‌بندی گزینه‌ها توسط متخصصین با توجه به چهار معیار

	X4			X3			X2			X1			
	D3	D2	D1	D3	D2	D1	D3	D2	D1	D3	D2	D1	گزینه
ناحیه ۱	G	G	G	G	G	G	VG	MG	MG	MG	MG	MG	MG
ناحیه ۲	VG	VG	G	VG	VG	VG	VG	VG	VG	G	G	G	G
ناحیه ۳	VG	VG	VG	VG	VG	G	G	G	VG	G	VG	VG	VG
ناحیه ۴	G	G	G	MG	MG	MG	MG	G	G	G	G	G	G

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

جدول ۵. اعداد ماتریس تصمیم و بردار وزن معیارها

	X4	X3	X2	X1	وزن
A1	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۹ و ۰/۹)	(۰/۸ و ۰/۹ و ۰/۸ و ۰/۸)	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)
A2	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)	(۰/۸ و ۰/۹ و ۰/۸ و ۰/۸)	(۰/۸ و ۰/۹ و ۰/۸ و ۰/۸)	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)
A3	(۰/۸ و ۰/۹ و ۰/۸ و ۰/۸)	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)	(۰/۸ و ۰/۹ و ۰/۸ و ۰/۸)	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)
A4	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)	(۰/۸ و ۰/۹ و ۰/۸ و ۰/۸)	(۰/۸ و ۰/۹ و ۰/۸ و ۰/۸)	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

جدول ۶. بی مقیاس کردن ماتریس

	X4	X3	X2	X1	
A1	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)	(۰/۸ و ۰/۹ و ۰/۸ و ۰/۸)	(۰/۵ و ۰/۶ و ۰/۷ و ۰/۸)	A1
A2	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)	(۰/۸ و ۰/۹ و ۰/۸ و ۰/۸)	(۰/۸ و ۰/۹ و ۰/۸ و ۰/۸)	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)	A2
A3	(۰/۸ و ۰/۹ و ۰/۸ و ۰/۸)	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)	(۰/۸ و ۰/۹ و ۰/۸ و ۰/۸)	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)	A3
A4	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)	(۰/۸ و ۰/۹ و ۰/۸ و ۰/۸)	(۰/۸ و ۰/۹ و ۰/۸ و ۰/۸)	(۰/۷ و ۰/۸ و ۰/۸ و ۰/۹)	A4

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

جدول (۷): ماتریس تصمیم فازی بی مقیاس شده وزن بردار

	X4	X3	X2	X1	
A1	(۰/۴۹ و ۰/۶۴ و ۰/۶۴ و ۰/۸۱)	(۰/۴۹ و ۰/۶۹ و ۰/۷۵ و ۰/۹)	(۰/۴ و ۰/۶۳ و ۰/۸۱ و ۰/۸۱)	(۰/۴ و ۰/۴۸ و ۰/۵۶ و ۰/۷۲)	A1
A2	(۰/۴۹ و ۰/۶۹ و ۰/۷۵ و ۰/۹)	(۰/۵۶ و ۰/۷۸ و ۰/۹۳ و ۰/۹۳)	(۰/۶۴ و ۰/۸۱ و ۰/۸۱ و ۰/۸۱)	(۰/۴۹ و ۰/۶۴ و ۰/۶۴ و ۰/۸۱)	A2
A3	(۰/۵۶ و ۰/۷۲ و ۰/۸۱ و ۰/۹)	(۰/۴۹ و ۰/۷۵ و ۰/۸۷ و ۰/۸۷)	(۰/۵۶ و ۰/۷۵ و ۰/۸۷ و ۰/۸۷)	(۰/۴۹ و ۰/۶۹ و ۰/۷۵ و ۰/۹)	A3
A4	(۰/۴۹ و ۰/۶۴ و ۰/۶۴ و ۰/۸۱)	(۰/۳۵ و ۰/۵۸ و ۰/۶۸ و ۰/۹)	(۰/۴ و ۰/۶۶ و ۰/۷۷ و ۰/۹)	(۰/۴۹ و ۰/۶۴ و ۰/۶۴ و ۰/۸۱)	A4

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

جدول ۸. تعیین فاصله هر گزینه از حل ایده آل و ضد ایده آل (S_i^* و S_i^-)

	X4	X3	X2	X1	
	۰/۲۵	۰/۳۱	۰/۳۵	۰/۴	$d(A_1, A^*)$
	۰/۲۲	۰/۲۳	۰/۲	۰/۲۵	$d(A_2, A^*)$
	۰/۲	۰/۲۶	۰/۲۴	۰/۲۲	$d(A_3, A^*)$
	۰/۲۶	۰/۴۰	۰/۳۵	۰/۲۵	$d(A_4, A^*)$

منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۰

جدول ۹. فاصله بین هر گزینه و حل ضد ایده آل برای هر معیار

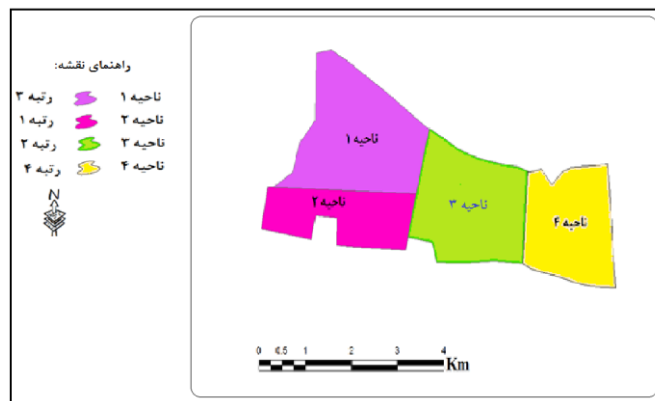
	X4	X3	X2	X1	
	۰/۳۱	۰/۳۶	۰/۳۷	۰/۲۱	$d(A_1, A^-)$
	۰/۳۶	۰/۵	۰/۴۲	۰/۳۱	$d(A_2, A^-)$
	۰/۳۹	۰/۴۴	۰/۴۲	۰/۳۶	$d(A_3, A^-)$
	۰/۳۱	۰/۳۳	۰/۳۳	۰/۳۱	$d(A_4, A^-)$

منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۰

جدول ۱۰. مقادیر فاصله از حل ایده آل و ضد ایده آل و شاخص شباهت برای هر گزینه

	A4	A3	A2	A1	
	۱/۹۵	۲/۴۴	۲/۸۰	۲/۰۶	فاصله از حل ایده آل
	۱/۹۳	۲/۴۳	۲/۷۹	۱/۹۷	فاصله از حل ضد ایده آل
	۰/۵۱	۰/۶۶	۰/۶۷	۰/۵۳	شاخص شباهت

منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۰

شکل ۴. رتبه بندی نهایی نواحی شهر چابهار با تاکید بر تاثیرپذیری از جایگاه اقتصادی چابهار در ابعاد توسعه پایدار منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۰

با توجه به محاسبات فوق رتبه بندی گزینه ها به صورت $A_2 > A_3 > A_1 > A_4$ می باشد. در واقع می توان این چنین بیان نمود که در بین ناحیه های مورد مطالعه در شهر چابهار، به ترتیب ناحیه ۲ با فاصله از حل ایده آل ۲/۸۰، فاصله از حل ضد ایده آل ۲/۷۹ و شاخص شباهت ۰/۶۷، ناحیه سه با فاصله از حل ایده آل ۲/۴۴، فاصله از حل ضد ایده آل ۲/۴۳، شاخص شباهت ۰/۶۶، و ناحیه یک با فاصله از حل ایده آل ۲/۰۶، فاصله از حل ضد ایده آل ۱/۹۷، شاخص شباهت ۰/۵۳، ناحیه چهارم با فاصله از حل ایده آل ۱/۹۵، فاصله از حل ضد ایده آل ۱/۹۳ و شاخص شباهت ۰/۵۱، بالاترین و پایین ترین میزان تاثیر را از جایگاه اقتصادی چابهار در ابعاد توسعه پایدار به خود اختصاص داده اند.

نتیجه گیری و دستاورد علمی و پژوهشی

اقتصاد شهر چابهار متأثر از عوامل مختلفی می باشد، از جمله این عوامل: بندر آزاد تجاری چابهار، گردشگری و بهره برداری بهینه از امکانات و ظرفیت های موجود شهر چابهار جهت تولید و نوآوری در بخش کشاورزی و شیلات، ارتباط چند وجهی حمل و نقل از طریق هوا، زمین و دریا، دسترسی به مصالح ساختمانی و معادن و غیره،

همگی از جمله عوامل تاثیرگذار در اقتصاد شهر چابهار می‌باشند، بنابراین با توجه شرایط خاص منطقه و با تاکید بر اینکه بسیاری از برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه از توسعه اقتصادی به عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند، لذا با تاکید پتانسیل‌های اقتصادی منطقه و با برنامه‌ریزی اصولی می‌توان، توسعه پایدار شهر چابهار، و در نهایت توسعه پایدار منطقه‌ای را شاهد باشیم. هدف اصلی پژوهش حاضر، جایگاه اقتصادی مناطق شهری و تاثیر آن بر ابعاد پایداری (مورد مطالعه شهر چابهار) می‌باشد.

جهت بررسی پایداری (اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و فضایی و بهداشتی و درمانی) شهر با محوریت جایگاه اقتصادی چابهار در هر یک از نواحی شهر چابهار از مدل موريس ديويس استفاده گردیده شد. نتایج موريس ديويس در بعد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کالبدی-فضائی و بهداشتی و درمانی در ماتريس نشان داد، نواحی (چهار و یک) با ضریب‌های به دست آمده بین ۰/۵ تا ۰/۸، در گروه نواحی پایداری متوسط قرار گرفته‌اند، و نواحی (دو و سه)، ضریب‌های بالاتری را به خود اختصاص داده است و در گروه پایداری زیاد قرار گرفته‌اند.

پس از رتبه‌بندی ابعاد توسعه پایدار با استفاده از مدل AHP فازی، به رتبه‌بندی نواحی شهر چابهار با استفاده مدل تاپسیس فازی پرداخته شد، نتایج نشان داد، در بین ناحیه‌های مورد مطالعه در شهر چابهار، به ترتیب ناحیه ۲ با فاصله از حل ایده آل ۲/۸۰، فاصله از حل ضد ایده آل ۲/۷۹، و شاخص شباهت ۰/۶۷، ناحیه سه با فاصله از حل ایده آل ۲/۴۴، فاصله از حل ضد ایده آل ۲/۴۳، شاخص شباهت ۰/۶۶، و ناحیه یک با فاصله از حل ایده آل ۲/۰۶، فاصله از حل ضد ایده آل ۱/۹۷، شاخص شباهت ۰/۵۳، ناحیه چهارم با فاصله از حل ایده آل ۱/۹۵، فاصله از حل ضد ایده آل ۱/۹۳ و شاخص شباهت ۰/۵۱، بالاترین و پایین‌ترین میزان تاثیر را از جایگاه اقتصادی چابهار به خود اختصاص داده‌اند.

در یک جمع‌بندی نهایی می‌توان گفت، جایگاه اقتصادی چابهار در تمامی ابعاد توسعه پایدار (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کالبدی-فضائی، بهداشتی و درمانی)، تاثیرات مطلوبی داشته است، به طوری که بیشترین تاثیر خود را در بعد اقتصادی و در نواحی دو و سه شهر چابهار داشته است، و کمترین تاثیر خود را در بعد بهداشتی و درمانی و در نواحی یک و چهار شهر چابهار داشته است. بر اساس نتایج به دست آمده مشخص گردید که نتایج تحقیق با مطالعات (حیدری ساربان در سال ۱۳۹۸)، در جهت تاثیر نقش منطقه آزاد تجاری در بهبود شاخص‌های اقتصادی همخوانی دارد. همچنین نتایج پژوهش با مطالعات (لطیفی و قائم‌پور در سال ۱۳۹۵)، در تاثیر منطقه ویژه اقتصادی بر توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق شهری و روستایی موثر است همخوانی و مطابقت دارد. همچنین نتایج پژوهش با مطالعات (سلامی و همکاران در سال ۱۳۹۶)، (آهن جان و همکاران در سال ۱۳۹۴)، همخوانی دارد. در پایان بر اساس نتایج به دست آمده راهکارهای کاربردی نیز پیشنهاد شده است، که به شرح ذیل می‌باشد:

- مشارکت و حمایت جایگاه اقتصادی چابهار جهت کاهش گسستگی فضایی بین نواحی یک و چهار با نواحی دو و سه شهری چابهار با استقرار و توسعه پایدار در ابعاد مخنلف (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کالبدی-فضائی و بهداشتی درمانی) در شهر چابهار؛

- شهر چابهار با استقرار در مسیر توسعه و ورود صنایع جدید از طریق سرمایه‌گذاران دولتی و خصوصی، همواره نیروی کار جوان و تحصیل کرده را می‌طلبد، در این راستا پیشنهاد می‌شود، نیروی کار بومی از نواحی یک و چهار شهر چابهار در جهت کاهش بیکاری و افزایش اشتغال تامین گردد.
- ایجاد انگیزه پیشرفت و آینده‌ای روشن در نواحی یک و چهار شهر چابهار از طریق کمک به ایجاد فرصت‌های جدید کسب و کار در حوزه‌ی صنایع وابسته به منطقه ویژه اقتصادی، گردشگری؛
- سواحل چابهار از مهمترین مکان‌های گردشگری علمی (ژئومورفولوژی و زمین‌شناسی ساحلی، مطالعات مرجان‌ها، شیلات و غواصی) بوده و شکوه و اقتدارش از گذشته شناخته شده است. وجود آثار و مناظر متنوع طبیعی، تاریخی، هنری، مذهبی و صنایع دستی در مناطق ساحلی شهرستان چابهار محیط‌های مناسبی برای جذب گردشگران و ایجاد اشتغال، درآمدزایی و بارگذاری جمعیت است. در این راستا پیشنهاد می‌شود که سواحل شهرستان چابهار برای برگزاری ورزش‌های حرفه‌ای ساحلی و قایقرانی مورد ارزیابی قرار گیرند، و با برنامه‌ریزی مناسب جهت اشتغال ساکنین بومی چابهار مسیری جهت پایداری نواحی چهارگانه شهر چابهار فراهم گردد.
- با توجه به اقتصاد دریامحور و فعلیت بخشیدن به توان‌های محیطی چابهار، لازم است، بررسی ظرفیت‌ها و قابلیت‌های ناحیه‌ای به صورت آمایش سرزمین صورت گیرد و شناسایی فرصت‌های شغلی سواحل مکران انجام گردد که این امر می‌تواند با استفاده از مراکز دانشگاهی و بخش خصوصی و در قالب تشکیل کمیته‌های تخصصی در زمینه قابلیت‌های توسعه منطقه پیگیری شود.
- زمانی که از جایگاه اقتصادی چابهار صحبت می‌شود باید به نحوی باشد که مردم خود منطقه از این توسعه سود ببرند و تنها شاهد و ناظر این نباشند که سرمایه‌گذاری کلان صورت بگیرد ولی آنها نتوانند نقشی داشته باشند، به عبارتی نقش اساسی مردم بومی در توسعه پایدار و پیشبرد امور و فعالیت در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و بهداشتی پررنگ شود.
- از مهمترین اهداف منطقه آزاد چابهار، توسعه پایدار در بخش‌های مختلف می‌باشد. بنابراین لازم است، برنامه‌ریزان توسعه در توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی، و در استقرار و توسعه خدمات شهری و زیربنایی در شهر چابهار متناسب با خدمات رفاهی و زیربنایی اقداماتی را انجام بدهند و منطقه آزاد تجاری همسویی بیشتری با شهرداری و سازمان‌های مرتبط با توسعه شهر چابهار داشته باشد.
- در نهایت با توجه به موارد ضعف، قوت و فرصت‌های موجود در بندر چابهار، راهکارهای ذیل به‌منظور بهبود عملکرد و توسعه اقتصادی هر چه سریعتر این بندر پیشنهاد می‌شود.
- آرایه مشوق‌های لازم نسبت به جذب بخش خصوصی برای توسعه بندر چابهار: نگاهی به تجربه موفق چین در مدیریت بندر نشان می‌دهد با وجود آنکه سیاست‌های اجرائی این کشور در بندر به وسیله دولت مرکزی اتخاذ شده و از خط‌مشی اقتصاد متکی بر برنامه‌ریزی تبعیت می‌کنند، اما در عمل بخش خصوصی این کشور نقش اصلی و عمده در توسعه این مناطق داشته است. در واقع دولت در ابتدا شروع به احداث این مناطق کرده است، اما در ادامه

بخش خصوصی این کشور گام‌های بعدی را برای گسترش و توسعه برداشته است و در حال حاضر بیشتر این مناطق به صورت ترکیبی از مدل خصوصی و دولتی اداره می‌شوند. در این راستا، انتظار می‌رود دولت با ارائه مشوق‌های لازم نسبت به جذب بخش خصوصی برای توسعه هر چه زودتر این بندر اقدام کند.

- معرفی مزیت‌های نسبی بندر چابهار برای متقاضیان سرمایه‌گذاری: یکی از مهم‌ترین مواردی که برای موفقیت یک بندر باید مورد توجه قرار داد، جذب سرمایه‌گذاران خارجی است. برای این منظور در گام اول باید عوامل جذب‌کننده شرکت‌های خارجی را شناخت. از این رو، علاوه بر فراهم‌سازی زیرساخت‌های لازم و همچنین برطرف نمودن برخی از ابهام‌ها در ارتباط با قوانین و مقررات بندر، شناسایی فرصت‌های سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی و همچنین حوزه‌های نیازمند همکاری با کشورهای خارجی و معرفی آنها به سرمایه‌گذاران خارجی را می‌توان از مهم‌ترین عوامل کلیدی در زمینه موفقیت در جذب سرمایه‌گذاران خارجی به شمار آورد.

- تلاش برای بازاریابی و جذب مشتریان خارجی: بدون تردید برای توسعه یک بندر تجاری موفق نمی‌توان تنها به انجام سرمایه‌گذاری و یا توسعه عمرانی و حتی تجهیز بنادر اتکا کرد. زیرا حتی در صورت داشتن زیرساخت‌های کافی و فن‌آوری‌های روز، اگر مدیریت بندر قادر به جذب جریان‌های تجاری نباشد، در عمل سرمایه‌گذاری‌های انجام شده بی‌ثمر خواهد ماند. در این راستا، شناسایی بازارهای مصرف کشورهای آسیای مرکزی و بررسی امکان ترانزیت کالا به این کشورها از طریق بندر چابهار و همچنین ایجاد نمایشگاه‌های دائمی یا موقت برای نمایش محصولات و بازاریابی آن توصیه می‌شود.

- آموزش نیروی متخصص بومی و مشارکت آنها در فعالیت‌های اقتصادی: همان‌طور که در متن گزارش اشاره شد یکی از موارد ضعف بندر چابهار آن است که به‌رغم داشتن نیروی کار تحصیل‌کرده بومی از نیروی کار غیر بومی در فعالیت‌های اقتصادی استفاده می‌شود. این در حالی است که، مشارکت فعال نیروی کار بومی و عدم تغییر بافت جمعیتی می‌تواند زمینه فقرزدایی در استان سیستان و بلوچستان و توسعه نیروی انسانی و شکوفایی اقتصادی را فراهم آورد. در این راستا، با توجه به اینکه بخش عمده‌ای از جمعیت بیکار این شهر افراد با تحصیلات ابتدایی هستند و در نتیجه، تخصص کافی برای انجام برخی از فعالیت‌ها را ندارند، از این رو، توصیه می‌شود که هم زمینه لازم برای آموزش این افراد فراهم شود (زیرا توانمندسازی نیروی کار محلی می‌تواند فرصت بسیار مناسبی را برای توسعه بندر چابهار فراهم آورد) و هم مدیران شرکت‌ها و نهادهایی که در حال حاضر در این منطقه مشغول به کار هستند از نیروی کار متخصص بومی استفاده نمایند.

منابع

- ابراهیمی، جمال، ملک حسینی عباس، رحمانی، بیژن، (۱۳۹۹)، اکوتوریسم و جایگاه آن در اقتصاد شهری شهر پاره، نشریه جغرافیایی فضای گردشگری، دوره ۹، شماره ۳۶، صص ۱۹-۳۵.
- احمدشر، رشید، احمدی، هیوا، عبده‌زاده، سیروان، (۱۳۹۷)، مطالعه کیفی بازنمایی پیامدهای اقتصاد مرزی در زندگی مرزنشینان کردستان، همایش ملی جامعه‌شناسی مرز: سیاست‌های توسعه و حیات اجتماعی مرزنشینان، کردستان، دانشگاه کردستان.

- ثانوی، سیده مائده، صیدبیگی، صادق، رسولی، سیدحسن، (۱۳۹۹)، بررسی اثرات گسترش حریم شهر بر توسعه اقتصاد شهری نمونه موردی: شهر بهشهر، هشتمین کنفرانس ملی مهندسی عمران، معماری و توسعه شهری پایدار ایران، تهران.
- جعفری، محمد، (۱۳۹۸)، نقش توسعه بندر چابهار به عنوان یک ابرپروژه در توسعه اقتصادی، نشریه مجله امنیت بین الملل، پیاپی ۹، صص ۴۰-۱.
- حسین‌زاده دلیر، کریم، قربانی، رسول و شکری فیروزجاه، پری، (۱۳۸۸)، تحلیل و ارزیابی کیفی سنج‌های پایداری شهری در شهر تبریز، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال اول، شماره ۲، صص ۱۸-۱.
- رهنمایی، محمدتقی و شاه‌حسینی، پروانه، (۱۳۸۹)، فرآیند برنامه‌ریزی شهری ایران، چاپ هفتم، انتشارات سمت، تهران.
- رهنورد، فرج‌الله، (۱۳۸۹)، عوامل مؤثر بر عملکرد مناطق آزاد تجاری صنعتی ایران، فرایند مدیریت و توسعه، دوره ۲۳، شماره ۲، صص ۴۵-۵۹.
- زیاری، کرامت ا.؛ محمودی، اکبر، عطار، خلیل، (۱۳۹۰)، بررسی درجه توسعه یافتگی شهرستانهای کشور و رابطه آن با نرخ شهرنشینی. مجله برنامه ریزی فضایی، ۱ (۳)، صص ۱-۱۶.
- سالنامه آماری سیستان و بلوچستان، (۱۳۹۷)، استانداری سیستان و بلوچستان.
- صالحی، رحمان و منصور رضاعلی، (۱۳۸۳)، ساماندهی فضایی مکانهای آموزشی (مقطع متوسطه) شهر زنجان به کمک GIS، مجله پژوهش‌های جغرافیایی، سال ۳۷، شماره ۵۲، صص ۱۳۶-۱۲۳.
- طرح جامع شهر چابهار، (۱۳۹۷)، شهرداری شهر چابهار.
- عزتی، عزت‌الله، شکری، شمس‌الدین، (۱۳۹۱)، بررسی جایگاه چابهار در ترانزیت شمال جنوب و نقش آن در توسعه شهرهای همجوار، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال ۹، شماره ۳۶، صص ۱-۱۴.
- قرخلو، مهدی، حسینی، هادی، (۱۳۸۵)، شاخص‌های توسعه‌ی پایدار شهری، مجله‌ی جغرافیا و توسعه‌ی ناحیه‌ای، دوره ۴، شماره ۸، صص ۱۷۵-۱۵۵.
- لطیفی، غلامرضا، (۱۳۸۲)، توسعه شهری پایدار توسعه فرهنگی، فصلنامه علوم اجتماعی (ویژه برنامه ریزی شهری)، شماره ۲۲، صص ۱۳-۲۵.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۰). نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵.
- هادیانی، زهره، رحمانی، اسماعیل، (۱۳۹۵)، تحلیل اثرات منطقه آزاد تجاری-صنعتی چابهار بر ابعاد اقتصادی و فیزیکی شهر چابهار، مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، سال یازدهم، شماره ۳۴، صص ۸۵-۱۰۰.
- وارثی، حمیدرضا، (۱۳۸۷)، بررسی تطبیقی توزیع خدمات عمومی شهری از منظر عدالت اجتماعی، مطالعه موردی: شهر زاهدان، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۱۱، صص ۱۵۶-۱۳۹.
- Connelly, S., (2007), Mapping sustainable development as a contested concept, *Local Environment*, 12(3), 259-278.
- Devadas, V. and Vaibhav Gupta., (2011), Planning for Special Economic Zone: A Regional Perspective, *Institute of Town Planners, India Journal* 8 - 2, 53 - 58, April - June 2011.
- Levosoa, A, Farreny Gayaab, R, (2020), Methodological framework for the implementation of circular economy in urban systems, *Journal of Cleaner Production*, Volume 248, 1.
- Nader, M.R., Salloun, B.A. Karam. N. (2008) Environment and sustainable development indicators in Lebanon: A practical municipal level approach, *Ecological Economics*, 18(64), 186-198
- Riddell, R., (2004). Sustainable Urban Planning Tipping the Balance. Blackwell publishing.
- Rohne, E, (2013). Chinese-initiated Special Economic Zones in Africa: a case study of Ethiopia's Eastern Industrial Zone. Master thesis. Supervisor: Erik Green
- Varol, C., Ercoskun, O., Gurer. Y. (2011), Local participatory mechanisms and collective actions for sustainable urban development in Turkey, *Habitat International*. 35 (1), 9-16.

- Wang. J, (2013), the economic impact of Special Economic Zones: Evidence from Chinese municipalities, *Journal of Development Economics* 101.pp 133-147.
- Yeung, Yue-man; Lee, Joanna; and Kee, Gordon (2009). China's Special Economic Zones at 30, *Eurasian geography and economics*. (50) 2: 222-240.